

AVAIN KOULUN USKONTOKASVATUKSEEN

Esite koulun uskontokasvatuksesta seurakunnan
aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaajille

Satu-Tuulia Halkosaari
Opinnäytetyö, kevät 2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Kristillisen lapsi- ja nuorisotyön
suuntautumisvaihtoehto
Sosionomi (AMK) – Kirkon
varhaiskasvatuksenohjaaja +
lastentarhanopettajan kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Halkosaari, Satu-Tuulia. Avain koulun uskontokasvatukseen -esite. Tietoa koulun uskontokasvatuksesta seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan työntekijöille. Kevät 2015, 35 s, 4 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Kristillisen lapsi- ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehto, Sosionomi (AMK) + kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajan virkakelpoisuus + lastentarhanopettajan kelpoisuus.

Tämän opinnäytetyön lähtökohtana oli seurakunnan aamu- ja iltapäiväkerhojen työntekijöiden tarve saada lisätietoa koulun uskontokasvatuksesta. Tavoitteena oli myös tarkastella koulun ensimmäisen ja toisen luokan yhteistyömahdollisuuksia seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan kanssa.

Produktin taustatutkimus toteutettiin Kangasalan seurakunnan lapsityön Suoraman iltapäivätoiminnassa sekä Kangasalan Suoraman alakoulun ensimmäisen ja toisen luokan uskonnonopetuksessa.

Taustatutkimuksen pohjalta produktiin hankittiin laajasti lisätietoa koulun uskontokasvatuksesta, perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uskonnonopetussuunnitelmasta, uskonnonopetusmateriaalista sekä keskusteluista alakoulun opettajien kanssa. Aineistoa tarkasteltiin kristillisen kasvatuksen näkökulmasta lastenohjaajien kanssa käytyjen keskusteluiden kautta.

Avain koulun uskontokasvatukseen -esitteen tietoa on mahdollisuus soveltaa suunniteltaessa kristillistä kasvatusta seurakunnan aamu- ja iltapäivätoimintaan. Esitteen tieto auttaa kehittämään dialogia seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan kristillisen kasvatuksen sekä koulun uskontokasvatuksen kanssa. Tiedon monipuolinen pedagoginen hyödyntäminen mahdollistaa lapsen laajempialaisen kasvun ja kehityksen. Esitteen kuvamateriaali on tarkoitettu tukemaan esitteen tekstiä.

Avainsanoja: uskontokasvatus, kristillinen kasvatus, seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminta, yhteistyö, produkti.

ABSTRACT

Halkosaari, Satu-Tuulia. A brochure for planning religious education at schools. 35 p, 4 appendices. Language: Finnish. Spring 2015.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Option in Christian Child and Youth Work. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of this study was to give more information on the religious education at schools for the early childhood educators working in church. The purpose was also to examine the possibility of the first and second grades to work together with the morning and afternoon clubs organized by church. Furthermore, the aim was to produce a brochure which will be the material for planning these clubs.

The research for this thesis was carried out in the church club of Kangasala in Suorama and in the first and second graders' religious education at Suorama Primary School.

The framework of this study consists of the education plan of the primary education and religious education materials. The data of the study was gathered by interviewing the primary school teachers. The material was examined from the religious point of view through conversations with the nursery teachers.

The information in the brochure can be applied when planning the Christian education in the morning and afternoon clubs organized by church. The information will help the dialogue between the Christian education in the morning and afternoon clubs and the religious education given at school. The versatile and pedagogical use of the information supports the growth and development of a child. The pictures in the brochure contribute to the text.

Keywords: religious education, Christian education, morning and afternoon club of the church, co-operation, product.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT.....	6
2.1 Perusopetuksen valtakunnallinen opetussuunnitelma ja uskontokasvatus	6
2.2 Pedagogisuus uskonnollisen kehityksen pohjana.....	7
2.3 Etiikka uskonnonopetuksessa.....	9
2.4 Kristillinen varhaiskasvatus	10
2.5 Koulun ja seurakunnan yhteistyö	13
2.6 Aiemmat tutkimukset	14
3 TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA YHTEISTYÖTAHOT	16
3.1 Kangasalan seurakunnan lapsityö ja iltapäivätoiminta	16
3.2 Suoraman koulu sekä 1.-2. luokan uskontokasvatus.....	17
4 PRODUKTIN TAVOITTEET, TOTEUTUS JA ARVIOINTI	19
4.1 Produktin tavoitteet	19
4.2 Produktin taustatutkimus.....	19
4.3 Produktin toteutus	24
4.4 Produktin palaute	26
5 ARVIOINTI, POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	28
LÄHTEET.....	31
LIITTEET	36

1 JOHDANTO

Työssäni seurakunnan koululaisten iltapäiväkerhon ohjaajana olemme kollegojeni kanssa huomanneet tarpeelliseksi tiedon lisäämisen koulun uskontokasvatuksesta sekä yhteistyön kehittämisen koulun ja seurakunnan iltapäiväkerhon välillä. Tämän opinnäytetyön tutkimus- ja toteutusympäristö on Kangasalan seurakunnan lapsityö, jossa suoritin Diakonia-ammattikorkeakoulun työyhteisön kehittämisharjoittelun. Harjoittelussa kävi ilmi, että kyseinen tiedon ja kehittämisen tarve on mahdollisesti valtakunnallinen.

Koulun uskontotunteja tullaan valtiovarainministeriön päätöksellä leikkaamaan vuonna 2016. Ensimmäisen ja toisen luokan uskontotunteja tulee jatkossakin olemaan tunti viikossa (Opetus- ja kulttuuriministeriö i.a.). Tiedon lisääminen koulun uskontokasvatuksesta, sen soveltaminen seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan kristillisessä kasvatuksessa sekä tiiviimpi koulun ja seurakunnan aamu- ja iltapäiväkerhojen yhteistyö mahdollistaisi laajempialaisen lapsen uskonnollisen ja hengellisen kasvun ja kehityksen.

Opinnäytetyön teoriapohjan viitekehyksenä on koulun uskontokasvatus- ja seurakunnan kristillinen varhaiskasvatus. Opinnäytetyö on produkti, jonka tarve on kartoitettu ryhmähaastatteluna Kangasalan seurakunnan Suoraman iltapäiväkerhotoiminnan ohjaajilla. Vastaavan kvalitatiivisen puolistrukturoidun lomakehaastattelun välityksellä on hankittu tietoa Kangasalan Suoraman koulun ensimmäisen ja toisen luokan opettajilta heidän uskontokasvatuksesta ja siinä käytetystä materiaalista, sekä heidän tarpeistaan dialogille seurakunnan iltapäivätoiminnan kanssa.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Perusopetuksen valtakunnallinen opetussuunnitelma ja uskontokasvatus

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet on valtakunnallinen kehys, jonka pohjalta opetuksen järjestäjä on velvollinen laatimaan paikallisen opetussuunnitelman ja kehittämään sitä. Opetussuunnitelmassa tulee olla kirjattuna perusopetuksen kasvatus- ja opetustyön täsmennetyt tavoitteet, sisällöt ja opetuksen järjestämiseen liittyvät seikat. Opetussuunnitelmaa laadittaessa ensimmäisen ja toisen luokan oppilaille tulee ottaa huomioon esiopetuksen opetussuunnitelma sekä varhaiskasvatuksen ja esiopetukseen antamat valmiudet. Esi- ja perusopetuksen tulisi olla johdonmukainen ja ehyt kokonaisuus. Ensimmäisen ja toisen luokan opetuksen tulisi kehittää valmiuksia myöhempää oppimista varten. Perusopetussuunnitelman tulee huomioida myös kunnan lapsia ja koulutusta koskevat päätökset. (Opetus- ja kulttuuriministeriö i.a.)

Perusopetuksen tehtävänä on mahdollistaa lapsen kasvu ja oppiminen, yleissivistys, yhteisöllisyys ja tasa-arvo. Perusopetuksen tulee mahdollistaa lapsen monipuolisen kasvun, oppimisen ja terveen itsetunnon kehittyminen. Perusopetuksessa eri oppiaineiden opetus on poliittisesti sitoutumatonta ja uskonnollisesti tunnustuksetonta. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004 määrittelee uskonnonopetuksen yhteiset periaatteet ja yleistavoitteet vuoteen 2016 asti. Kyseisessä asiakirjassa ensimmäisen ja toisen luokan uskonnonopetuksen opetussisältöön kuuluvat omaan uskontoon sekä suomalaiseen katsomusperinteeseen perehtyminen, muihin uskontoihin ja maailmankatsomukselliseen ajatteluun tutustuminen sekä uskontojen eettisen ulottuvuuden ymmärtäminen eettisen kasvun ja kehittymisen kautta. (Opetus ja kulttuuriministeriö i.a.; Tirri & Kesola 1998, 23; Innanen 2005, 187.)

Uskonnon opetuksessa korostetaan oppilaan omia kokemuksia, eettistä pohtimista ja tunteiden jakamista oman identiteetin rakennusvälineenä. Uskonnonopetuksen tehtävänä on antaa oppilaalle mahdollisuus tutustua sekä omaan että vieraisiin uskontoihin ja tätä kautta rakentaa omaa ja yhteisöllistä maailmankuvaansa. Uskonnonopetuksen ta-

voitteena on uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys. (Opetus- ja kulttuuriministeriö i.a.; Tirri & Kesola 1998, 23; Innanen 2005, 187–188.)

Alakoulun evankelis-luterilaisen uskonnon opetussisältöön kuuluu kolme ydintehtävää: tutustua ja perehtyä ympäröivään uskonnolliseen maailmaan ja Raamattuun sekä oppia eettistä arviointia ja vastuullisuutta. Opetuksen tavoitteina on, että oppilas oppii luottamaan itseensä ja elämäänsä, oppii ymmärtämään pyhän ulottuvuuden, tutustuu Uuden ja Vanhan testamentin keskeisiin kertomuksiin, kirkkovuoteen, luterilaisen kirkon ja seurakunnan toimintaan, tutustuu muihin kristillisiin kirkkoihin sekä uskonnollisiin ja ei-uskonnollisiin katsomuksiin, oppii eettisten asioiden pohdintaa, omien tunteiden ja kokemusten jakamista sekä kristillisen etiikan sisäistämistä. (Tirri & Kesola 1998, 23–24; Vanne 2008, 131–139; Opetus- ja kulttuuriministeriö i.a.)

Koulun uskontokasvatus ja -opetus eivät ole hengellistä kasvatusta ja opetusta. Niiden tavoitteena on tietoisuus uskonnollisista kulttuureista. Koulu voi järjestää uskonnollisia tilaisuuksia, joiden tarkoituksena on välittää lapsille kulttuuriin sidottuja kokemuksia. Vuonna 2003 voimaan tulleen uskonnonvapauslain mukaisesti oppilaat voivat opiskella lähtökohtaisesti omaa katsomusainettaan. Kaikki voivat halutessaan osallistua enemmistön uskonnonopetukseen. (Vanne 2008, 131–133.)

2.2 Pedagogisuus uskonnollisen kehityksen pohjana

Varhaiskasvatuksen ammattilaisilla tulisi olla vahvat pedagogiset ja didaktiset tiedot ja taidot suunnitellessaan uskontokasvatusta ja kristillistä kasvatusta lapsille. Opetus ja toiminta tulisi suunnitella lapsen näkökulmasta huomioiden lapsen ikä ja kehitysvaihe (Kallioniemi 2004, 52–53). Opetus on opettajan vastuulla; hänen tehtävänsä on arvioida, miten ja mitä oppilas oppii. Opetustilanteita voidaan kuvata kolmijaolla opetus, opiskelu ja oppiminen (Innanen 2005, 192–193).

Uskonnon pedagogiikassa on useita uskonnon didaktisia lähestymistapoja. Tämän hetkessä pedagogiikassa suositaan kontekstuaalista uskontokasvatusta, eksistenssianalyttistä viitekehystä, psykohistoriallista lähestymistapaa, symbolididaktiikkaa sekä lasten

spiritualiteettia ja spirituaalista kehitystä painottavaa näkökulmaa (Kallioniemi 2004, 55). Uskonnonopetuksessa, uskontokasvatuksessa ja kristillisessä kasvatuksessa voidaan käyttää eri menetelmiä. Menetelmät tulee valita tilanne ja lapsen ikätaso huomioon. Nuoremmille lapsille suunnattuja menetelmiä voidaan käyttää myös vanhempien lasten kasvatus- ja opetustilanteissa. Menetelmiä tulisi käyttää pedagogiikassa laajasti ja vaihtelevasti. Koulun käytössä olevina menetelminä ovat esimerkiksi keskustelut, ryhmätyöt, kirjoitelmat, esitelmät sekä projektit. (Luodeslampi & Nevalainen 2005, 196–206.)

Kehityopsykologian tuntemus auttaa kasvattajaa käyttämään opetuksessaan hyväksi tämän ikäkauden keskeisiä vahvuuspiirteitä (Kallioniemi 2010, 130). Aikuisen ja kasvattajan tehtävä on antaa lapselle mahdollisuus turvalliseen ja rakastavaan vuorovaikutukseen ja pohdintaan uskonnollisten asioiden äärellä (Luukkonen 1997, 44–45; Holm 2005, 147). Jotta oppimista voi tapahtua, kasvattajan täytyy Piaget'n mukaan mahdollistaa opetuksessaan lapsen omat kokemukset, kokemusten pohdiskeleva havainnointi, kokemuksen käsitteleminen tiedon avulla sekä opitun kokeileminen käytännössä (Ahtinen 2011, 189).

Uskonnon opetuksessa ja kristillisessä kasvatuksessa tulisi huomioida, ettei uskonto ole vain teologisia käsitteitä. Ehkä tärkeintä lapsen uskonnollisen kehityksen kannalta on kertomusten kuunteleminen, laulaminen, leikkiminen ja uskonnolliset traditiot. Näiden toimintojen kautta lapsi oppii uskonnon sisällöstä paljon; oikeastaan edellä mainitut asiat ovat edellytys myös uskonnollisen kulttuurin säilymiselle. (Holm 2005, 149.)

Kasvattajan persoonallinen suhtautuminen oppilaisiin ja opetustilanteeseen on merkityksellistä uskonnon oppimisessa. Opetuksen puitteet tulisi järjestää turvallisiksi ja mielekkäiksi. Uskonnota pitäisi opettaa positiivisten mielikuvien ja symbolien kautta. Oppimistilanteisiin liittyy aina tunne-elementti, joka jättää jälkensä oppimiseen. Oppimiseen vaikuttaa opetustila, värit, hajut, ilmapiiri sekä sisäiset tekijät kuten ryhmässä valitseva ilmapiiri. (Holm 2005, 150.)

Aikuinen on lapselle malli; lapsi oppii asioita aikuisen suhtautumisen, asenteiden ja tunteiden kautta. Aikuisen ja lapsen välisen suhteen täytyisi olla emotionaalisesti posi-

tiivinen. Lapsena opittu mallioppiminen vaikuttaa ihmisen suhtautumiseen eri asioihin koko ihmisen eliniän ajan. (Holm 2005, 150.)

Uskontoa ja traditioita tulisi opettaa lapselle kokonaisvaltaisesti esimerkiksi konkreettisten esimerkkien ja esikuvien kautta. Lapselle tulisi antaa mahdollisuus osallistua uskonnollisiin toimintoihin ja riitteihin. Osallistumalla ja itse kokemalla lapsi rakentaa omia tunnesiteitä hengelliseen maailmaan. Uskonnon opetuksen tulisi olla tasapainossa kulttuurin ja yhteiskunnan arvomaailman kanssa, jotta ne eivät aiheuttaisi ristiriitaa lasta lähellä olevan ympäristön ja maailmankuvan kanssa. (Holm 2005, 151–155.)

Iltapäivätoiminta oppimispaikkana asettaa haasteita kasvattajille. Alakoulussa oleva lapsi on opiskellut koulussa jo neljä–viisi tuntia saapuessaan iltapäivätoimintaan. Kerhotoiminnassa opetuksen tulisi olla lasta vahvistavaa ja kannattelevaa. Kerhon pitäisi olla paikka, jossa lapsi saisi rauhassa levätä ennen kuin ottaa vastaan uutta tietoa. Toisaalta lapsen tapa rentoutua on tekemistä. Niinpä ohjaajalla tulisi olla päivän aikana useita vaihtoehtoja kristillisessä kasvatuksessa. (Valta 1999, 84–85.)

2.3 Etiikka uskonnonopetuksessa

Uskonto selittää, perustelee ja antaa merkityksen eettisille pyrkimyksille. Etiikka on moraalin tutkimista (Luodeslampi & Nevalainen 2005, 303). Koulunsa aloittavilla lapsilla on jo perustava käsitys eettisistä periaatteista: hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä. Tässä iässä lapsi alkaa vähitellen huomata, ettei elämä ole ”mustavalkoista”. Lapsi tulee tietoiseksi, etteivät säännöt ole aina hyviä, ja että ne saattavat olla ristiriitaisia. Lapsi alkaa ymmärtää maailman pahuuden ja että sen korjaaminen on ylivoimaista. Koululaisten iltapäivätoiminnassa lapsilla on mahdollisuus oikean ja väärän, hyvän ja pahan pohtimiseen ja tilanteiden itsenäiseen ratkaisemiseen (Nurmi 2010, 192, 196.)

Perusopetuksen uskonnonopetussuunnitelman mukaan evankelis-luterilaisen uskonnonopetuksen keskeisenä tehtävänä on antaa aineksia oppilaan maailmankatsomuksen rakentamiseen. Tavoitteena on rohkaista oppilaita eettisten asioiden pohdintaan, omien tunteiden ja kokemusten jakamiseen sekä soveltamaan kristillistä etiikkaa. Opetussuun-

nitelman ytimessä on ihmisen arvo luomisen näkökulmasta, kultainen sääntö, rakkauden kaksoiskäsky, kymmenen käskyä sekä yhdessä elämisen kysymykset ja oikeudenmukaisuus. (Luodeslampi & Nevalainen 2005, 308–309.)

Varhaiskasvatuksessa keskeisinä arvoina eettisesti nähdään vuorovaikutustaidot ja yhteisöllisyys. Sosiaalisen käyttäytymisen ja vuorovaikutuksen perustana ovat säännöt ja niiden noudattaminen (Vienola 2011, 172). Moraalinen kehittyminen on sosiaalista kehittymistä, hyvät ihmissuhteet ja vuorovaikutus luovat sille perustan. Aikuisen antama malli on avainasemassa lapsen moraalien ja eettisyyden kehityksessä. Sääntöjen ja aikuisen mallin lisäksi lapsen eettisyyden kehityksessä ratkaisevia ovat keskustelut lapsen kanssa sekä lapsen mahdollisuus oivaltaa toimintansa perusteet (Luukkonen 1997, 40–41).

Eri uskonnot luovat omat moraalinorminsa. Eettisesti tarkasteltaessa yksijumalaisia uskontoja, esimerkiksi juutalaisuutta, kristinuskkoa ja islaminuskkoa, voidaan huomata, että niillä on paljon yhteisiä näkemyksiä (Luodeslampi & Nevalainen 2005, 307). Etiikan opetus ei siis koulussa ole pelkästään yhteen uskontoon sidottua.

2.4 Kristillinen varhaiskasvatus

Kristillisen varhaiskasvatuksen ydin on kaste- ja lähetyskäskyssä (Matt. 28:18–20) ja lasten evankeliumissa (Mark.10:13–16). Jeesuksen vertaus lapsista uskon esikuvana aikuisille (Matt.18:1-6) on myös pohjana kristilliselle varhaiskasvatukselle. Kasteessa ihminen tulee kirkon täysivaltaiseksi jäseneksi ja Jumalan lapseksi. Ihmisestä tulee kristitty, joka on osa kotiseurakuntaa ja maailmanlaajuista kirkkoa. Kristillisen kasvatuksen voidaan sanoa alkaneen jo ennen lapsen syntymää ajatuksissa ja rukouksissa. Kirkon kristillinen kasvatus kulkee yhdessä kasvatuskumppanuuden kanssa, jota voidaan kutsua myös kastekumppanuudeksi. Kasteessa seurakunta sitoutuu tukemaan vanhempia ja kummeja kristillisessä kasvatuksessa. Kastekumppanuus on seurakunnan ja perheen välistä vuorovaikutusta, läsnäoloa ja rinnakkaineloa. Kasvatuskumppanuuden myötä lapselle välittyy kokonaisvaltainen käsitys kristillisestä elämästä. (Lapsi on osallinen 2008, 9–10.)

Kasvatuskumppanuuden lisäksi kirkon varhaiskasvatus painottaa lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja lapsen osallisuutta seurakuntalaisena. Kristillinen varhaiskasvatus muodostuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta. Lapsen kasvua tuetaan arjen tilanteissa kuten leikeissä ja erilaisissa toiminnoissa. Lapsen kristillisessä kasvatuksessa aikuisen on oleellista ottaa huomioon lapsen ikä ja aiemmin opitut asiat. Kasvatuksen tulee olla lapsen maailmankuvan mukaista, näin aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus pysyy sensitiivisenä. (Lapset seurakuntalaisina 2013, 16; Schreiner 2006, 21–22.)

Kokonaisvaltaisessa ihmiskäsityksessä ihmisen olemukseen kuuluu ruumis, henki ja sielu. Täten kasvatuksessa tulee huomioida ihmisen hengellinen, fyysinen ja henkinen ulottuvuus. Jumala on luonut ihmisen omaksi kuvakseen, siksi jokainen ihminen on arvokas omana itsenään. (Riekkinen 2008, 91; Halme 2010, 24.) Lapsen osallisuus näkyy seurakunnassa lapsen arvostamisena ja lapsen oikeutena saada kristillistä kasvatusta kotona ja seurakunnassa. Lapsen osallisuutta tukee aktiivinen osallistuminen seurakunnan toimintaan. (Lapset seurakuntalaisina 2013, 16; Lapsi on osallinen 2008, 38–39.)

Kristillisen kasvatuksen tärkeänä tehtävänä on ohjata lasta vahvempaan itsetuntemukseen, itsensä arvostamiseen, lähimmäisen rakkauteen ja Jumalan rakkauden kokemiseen. Kasvattajan ohjatessa lasta uskonnollisissa asioissa tulisi huomioida onnistumisen kokemukset arjen tilanteissa (Luukkonen 1997, 47; Kallioniemi 2010, 131).

Kristillinen kasvatus tähtää ihmisen kokonaisvaltaiseen kasvuun. Se ei ole vain Raamatun tutustumista ja hyvien käytösten opettelemista, vaan kokonaisvaltaista yhdessä elämistä, jossa turvallisella ja lämpimällä ilmapiirillä on tärkeä osuus. (Muhonen & Tirri 2008, 67–69.)

Kristillistä kasvatusta voidaan kuvata kuudella ulottuvuudella, jotka kuvaavat ihmisen hengellistä ja inhimillistä puolta (ks. *Kuva 1*). Ulottuvuuksia ei voi erottaa toisistaan, vaan ne toimivat vastavuoroisuudessa toistensa kanssa. Kristillisen kasvatuksen keskiössä on lapsen perusturvallisuuden ja jumalasuhteen kehittyminen.

INHIMILLINEN PUOLI	OPIILLINEN RITUAALINEN KOKEMUKSELLINEN
HENGELLINEN PUOLI	EETTIS-MORAALINEN HUOLENPIDOLLINEN PEDAGOGINEN

Kuva 1. Kristillisen kasvatuksen ulottuvuudet (Muhonen & Tirri 2008, 76–77)

Opillinen ulottuvuus käsittää kristinuskoon kuuluvat opit ja uskomukset sekä niiden välittämisen lapsille. Kristillisessä kasvatuksessa aikuinen välittää lapsille kuvaa hyvästä ja rakastavasta Jumalasta. Keskeisenä opillisen ulottuvuuden välineenä on Raamattu, joka välittää lapsille yhteistä perinnettä ja sen eteenpäin viemistä sekä kristityn identiteetin vahvistamista. (Muhonen & Tirri 2008, 67–69.)

Rituaalinen ulottuvuus käsittää kristilliset tavat ja perinteet, joita ovat esimerkiksi kirkovuoden seuraaminen, hengelliset laulut ja rukoileminen. Rituaalit vahvistavat lapsen turvallisuudentunnetta, yhteisöllisyyttä ja antavat lapselle kokemuksia. Kristillisen kasvatuksen rituaalit ovat yhteydessä opilliseen ja kokemukselliseen ulottuvuuteen. Rituaalien kautta lapsella on mahdollisuus olla uskonnosta osallinen, vaikkei hän vielä ymmärtäisi opillista ulottuvuutta. (Muhonen & Tirri 2008, 67–69.)

Kokemuksellinen ulottuvuus käsittää lapsen emotionaalisuuden ja luottamuksen. Kasvattajan tulee luoda lapselle turvallinen ja rakastava kokemuksen ilmapiiri, pyrkimyksenä tukea lapsen jumalasuhdetta ja hengellisen hyvinvoinnin edistämistä (Muhonen & Tirri 2008, 65–82).

Eettis-moraalinen ulottuvuus käsittää arvokasvatuksen, jossa lapselle välitetään hyviä tapoja, ohjataan tekemään oikein ja opetetaan kristillisiä arvoja ja periaatteita kuten lähimmäisen rakkautta (Muhonen & Tirri 2008, 65–82).

Huolenpidon ulottuvuus käsittää arjen toiminnot lapsen ja aikuisen välillä. Kristillinen kasvatusta on luonnollinen osa lapsen perustarpeista huolehtimisesta, joihin kuuluvat lämmin ilmapiiri ja lähimmäisen rakkauden osoittaminen. Huolenpidon ulottuvuudessa kasvattajan pedagogisuuteen sisältyy tiedollinen, toiminnallinen ja kokemuksellinen puoli, joita käsitellään suhteessa Jumalaan ja lähimmäiseen. Ihanteena on luoda lapselle turvallinen, luotettava ja jatkuva elämäkuvan malli. (Muhonen & Tirri 2008, 65–82.)

Pedagogisessa ulottuvuudessa lähtökohtana on kristillisten arvojen ja oppien välittäminen lapselle kristillisen kasvatuksen sisällöllisten ja menetelmällisten periaatteiden ja lähtökohtien kautta. Kristillisessä kasvatuksessa käytetään yleisiä kasvatustekniikoita ja niiden tieteellistä puolta. Pedagogisuudessa kasvattajan rooli ja tehtävät ovat korostetusti esillä. Kasvattajan on sitouduttava henkilökohtaisesti kristillisiin arvoihin ja päämäärään sekä huolehdittava myös hengellisestä ulottuvuudesta. (Muhonen & Tirri 2008, 65–82.)

2.5 Koulun ja seurakunnan yhteistyö

Kirkon lapsi- ja nuorisotyön tehtävänä on olla läsnä lapsia ja nuoria varten. Kirkon lapsi- ja nuorisotyön tulee edistää osallisuutta ja yhteisöllisyyttä arjessa matalla kynnyksellä tukien lapsen kasvua ja kehitystä. Verkostotyön näkökulmasta seurakunta on koulun yhteistyökumppanina lasten arjessa kristillisen kasvatuksen asiantuntijana aitiopaikalla (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lapsi- ja nuorisotyön missio ja visio sekä strategia 2010). Koulun ja kirkon yhteistyön tarkoituksena on myös tukea lapsia kasvussa vastuullisiksi ja maailmaa monipuolisesti tunteviksi aikuisiksi. Koulun ja kirkon tehtävät eroavat toisistaan. Koulun opetus pohjautuu opetussuunnitelmaan ja kirkon opetus kasvatukseen ja kristittynä kasvamiseen (Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Koulu ja kirkko. Kirkko tukee koulun uskonnonopetusta. i.a.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2014 luonnoksen evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksessa keskeistä on muun muassa kirkkovuoden keskeiset juhlat sekä elämäntapaan liittyvät juhlat ja niiden sisältö, symbolit, kirkkorakennukset, kirkkoon ja seurakuntaan liittyvät käsitteet sekä kristilliset kertomukset. (Opetushallitus. Perusope-

tuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 i.a.). Edellä mainittujen asioiden opettamisessa koulun ja seurakunnan on mahdollista tehdä yhteistyötä. Lisäksi seurakunnalla ja koululla on mahdollisuus tukea toisiaan kasvatustehtävissä siten, että oppilaat voivat osallistua seurakunnan järjestämiin tilaisuuksiin ja vierailuihin kuten koulujumalanpalveluksiin, kirkkovuoteen liittyviin tilaisuuksiin, hartauksiin ja juhliin, leirikouluihin, retkiin, päivänavauksiin, projekteihin, näyttelyihin (Suomen Kuntaliitto ja Kirkkohallitus 2002. Kunta ja seurakunta – yhteistyössä yhteisön hyväksi i.a.; Hakkarainen & Pihkala 2012, 11–13, 48, 165.)

Koulun ja seurakunnan yhteistyön rakenteessa on kaksi mallia: jokaisella koululla tulisi olla jokin sovittu määrä työntekijöitä tai kaikki seurakunnan työntekijät voivat vierailla kaikissa kouluissa. Seurakunnan koko vaikuttaa työntekijöiden määrään ja työnkuvaan. Kaksi perusasiaa tulee ottaa huomioon seurakunnan tekemässä yhteistyössä koulun kanssa: työntekijöiden, jotka käyvät kouluilla, tulisi luoda kouluihin niin tiivis suhde että he tulisivat kouluissa tutuiksi. Toiseksi kouluilla voisi käydä useampi seurakunnan ammattikunnan edustaja, tämä antaisi laajempialaisen kuvan seurakunnasta ja mahdollistaisi monipuolisemman yhteistyön (Hakkarainen & Pihkala 2012, 264–266, 278.)

2.6 Aiemmat tutkimukset

Aiheeseen liittyviä tutkimuksia on tehty, mutta koulun uskontokasvatuksen soveltamista seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan kristillisen kasvatuksen kanssa dialogisemmaksi ei ole tutkittu.

Seija Majala (2012) selventää tutkimuksessaan ihmisten suhtautumista uskontokasvatukseen päivälehti Kalevalan Juttutuvan välityksellä. Tutkimustuloksessa Majala kertoo ihmisten asenteina olevan kaksi ääripäätä, uskonnon vastustajat ja uskonnon puolustajat. Tutkimuksessa käy myös ilmi, että ihmisillä olisi halu saada uskonnonopetuksen sisältöihin muutosta. Enemmistön mielestä katsomusaineen opetusta pidetään tarpeellisena, mutta evankelis- luterilaisen uskonnonopetuksen sisältöihin kaivataan muutosta.

Satu Nietosjärvi (2006) on tehnyt tutkielman luokanopettajien ja seurakunnan koulutyöntekijöiden peruskoulun ja alakoulun uskontokasvatuskäsityksistä. Tutkielmansa johtopäätöksenä Nietosjärvi kertoo, että elämäntapakristittyjen uskontokasvatuksen lähtökohta on tunnustuksellista ja se pohjautuu kasvattajan omaan vakaumukseen. Nietosjärvi kertoo myös perinnekestittyjen kasvattajien lähtökohtana olevan uskontokasvatuksessa perinteiden ja kulttuurin säilyttäminen sekä vahvistaminen. Opetus pohjautuu kasvattajan vuorovaikutustaitoihin ja kristilliseen arvoperintöön.

Eeva Vanhatalo (2012) on tutkinut alakoulun luokanopettajien identiteettiä uskontokasvatuksessa. Hänen mukaansa opettajien uskonnollinen identiteetti muodostuu osittain heidän henkilökohtaisten traditioidensa ja elämänkatsomuksensa mukaan.

Kaikki edellä mainitut tutkimukset sivuavat omaa selvitystäni. Majalan tutkimuksessa on käsitelty samaa uskontokasvatuksen teoriapohjaa kuin omassa tutkimuksessani, mutta kristilliseen kasvatukseen hän ei varsinaisesti puutu.

3 TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA YHTEISTYÖTAHOT

3.1 Kangasalan seurakunnan lapsityö ja iltapäivätoiminta

Tämä opinnäytetyö on toteutettu Kangasalan seurakunnassa, joka kuuluu Tampereen hiippakuntaan. Kangasalan seurakunnan lapsityötä määrittelee Kangasalan perhetyön johtosääntö. Lisäksi seurakunnan lapsityötä määrittelee kirkon lapsi- ja nuorisotyön strategia 2010, Suomen evankelisluterilaisen kirkon strategia 2015, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005 ja lapsenoikeuksien sopimus. Myös lapsityön keskuksen strategia 2013–2020 linjaa Kangasalan lapsityötä. Kirkon varhaiskasvatuksen tavoitteena on ylläpitää ja edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia sekä luottamusta Jumalaan. Seurakunnan varhaiskasvatuksen kokonaisvaltaisella hyvinvoinnilla tarkoitetaan fyysistä, psyykkistä, sosiaalista, emotionaalista sekä hengellistä hyvinvointia. Lapsen hengelliseen hyvinvointiin kuuluvat uskonnolliset ja spirituaaliset asiat, joiden kautta lapsi saa tuntea turvallisuutta ja toivoa. Lapsi saa kirkon toiminnassa kokea olevansa Jumalalle tärkeä ja arvokas. (Lapsi on osallinen 2008, 24.)

Kirkon varhaiskasvatuksen ydinsisältönä on lapsen ja perheen kasvun tukeminen kirkossa ja yhteiskunnassa. Yleisten kasvatuksellisten tavoitteiden lisäksi seurakunnan työntekijä antaa seurakuntalaisille mallin kristillisestä elämäkäsityksestä ja arvomaailmasta, sekä seurakunnan jäsenyydessä kasvamisesta ja hengellisen elämän hoitamisesta. (Vahvat juuret, kantavat siivet 2005, 2.) Koska varhaiskasvatuksessa tehdään työtä perheiden parissa, voidaan tavoitteina pitää myös seuraavia asioita: siirtää kristillisiä perinteitä, luoda edellytyksiä muulle hengelliselle elämälle, antaa välineitä uskon ja elämän tulkitsemiseen, kristillisen vakaumuksen vahvistaminen ja monipuolistaminen sekä kasvaminen sen itsensä tähden (Huotari 1992, 192.)

Työalasta vastaa johtava lapsityönohjaaja sekä kaksi lapsityönohjaajaa. Vakituksia toimessa olevia lastenohjaajia seurakunnassa on 19. Koululaisten iltapäiväkerhoja Kangasalla toimii yhdeksässä toimipisteessä, jossa työtä tekee yhteensä noin 14 lastenohjaajaa. Lapsityöhön Kangasalan seurakunnassa kuuluvat päiväkerhot, avoimet perhekerhot, koululaisten iltapäiväkerhot, syntymäpäiväjuhlat 4-vuotiaille, perhemessut ja hartaudet,

kesätoiminta sekä perhediakonia (Kangasalan seurakunta. Kangasalan seurakunnan toimintasuunnitelma 2013 i.a.)

Kangasalan seurakunnan Suoraman koululaisten iltapäiväkerhotoimintaan osallistuu vuonna 2014–2015 kaikkiaan 40 ensimmäisen ja toisen luokan oppilasta. Lapset on jaettu kahteen 20 hengen ryhmään, ohjaajia on yhteensä neljä. Koululaisten iltapäiväkerhoja on Kangasalan seurakunnassa kuusi ryhmää sekä yksi ryhmä, joka toteutetaan yhteistyössä kunnan aamu- ja iltapäiväkerhon kanssa. Iltapäiväkerhot toimivat kunnan ostopalveluna. Toiminta järjestetään koulujen tai seurakunnan tiloissa. Toiminnan tarkoituksena on tarjota 1-2 -luokkalaisille turvallista ja virikkeellistä toimintaa koulun jälkeen. Toiminnassa näkyy kristillinen arvopohja esimerkiksi hartauksissa, rukouksissa, kirkkovuoden kulussa sekä kirkkovierailujen muodossa. Kerhoissa on päivittäin yksi ohjattu tuokio, valvottua omaehtoista toimintaa sekä mahdollisuus läksyjen tekoon ja hiljentymiseen. (Kangasalan seurakunnan koululaisten iltapäiväkerho -tiedote 2014.)

3.2 Suoraman koulu sekä 1.-2. luokan uskontokasvatus

Suoraman koulu Kangasalla on kunnan suurin alakoulu. Koulussa opiskelee noin 500 oppilasta. Opettajia koulussa on 32. Suoraman koulun opetussuunnitelma pohjautuu Kangasalan kunnan ja valtakunnalliseen perusopetuksen opetussuunnitelmaan 2004.. Koulun toimintakulttuurissa arvostetaan yhteisöllisyyttä, avointa yhteistyötä sekä kiireetöntä ilmapiiriä. (Suoraman alakoulu i.a.)

Suoraman alakoulun toiminta-ajatus:

Toiminta-ajatuksenamme on kasvattaa itsetunnoltaan terveitä, vastuuntuntoisia ja rehellisiä tulevaisuuden kansalaisia turvallisessa, työntekoa arvostavassa ja monipuoliset mahdollisuudet tarjoavassa oppimisympäristössä.

Suoraman alakoulussa on neljä ensimmäistä ja toista luokkaa, joissa oppilaita oli syksyllä 2014 yhteensä 148. Suoraman alakoulussa uskontokasvatusta annetaan valtakunnallisen perusopetuksen opetussuunnitelman uskontokasvatussuunnitelman mukaisesti. Koululla ja opettajilla ei ole henkilökohtaista uskontokasvatussuunnitelmaa. Ensimmäisen ja toisen luokan uskonnonopetuksessa käytetään Aarre-sarjan opettajan opasta sekä

verkkomateriaalia. Tällä hetkellä Pirkanmaalla laaditaan yhteistä, uuden tuntijaon mukaista opetussuunnitelmaa kouluihin. Suunnitelma otetaan käyttöön 1.8.2016 lähtien myös Kangasalan kouluissa. (Jyrki Taipale, henkilökohtainen tiedonanto 2.4.2014)

4 PRODUKTIN TAVOITTEET, TOTEUTUS JA ARVIOINTI

4.1 Produktin tavoitteet

Opinnäytetyön tavoitteena oli valmistaa esite koulun uskontokasvatuksesta seurakunnan varhaiskasvatuksen aamu- ja iltapäivätoiminnassa työskenteleville. Esitteen tavoitteena oli myös tiedon lisääminen koulun uskontokasvatuksesta ja sen helppo saatavuus esitemuodossa jokaisesta seurakunnan varhaiskasvatuksen työpisteestä. Esitteeseen oli tarkoitus kerätä selvä ajankohtainen perustieto koulun uskontokasvatuksesta. Esitteen tiedon pohjalta seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnassa työskentelevien on mahdollista hankkia aiheeseen laajempaa tietoa ja soveltaa sitä suunnitellessaan, toteuttaessaan ja kehittäessään kristillistä kasvatusta laadukkaammaksi ja dialogisemmaksi koulun uskontokasvatuksen kanssa. Näin koulu ja seurakunta pystyisivät paremmin myös tukemaan toisiaan uskontoon ja kulttuuriin liittyvissä asioissa. Dialogi uskontokasvatuksen ja kristillisen kasvatuksen välillä mahdollistaisi lapselle laajempialaisen tutkiskelun ja perehtymisen uskonnollisten asioiden ja oman kulttuurin äärellä.

Lähtökohtana opinnäytetyölle oli myös seurakunnan aamu- ja iltapäiväkerhojen työntekijöiden tarve saada tietoa yhteistyön kehittämismahdollisuuksista koulun ensimmäisen ja toisen luokan seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan välillä. Kehittämismahdollisuuksien kartoittamisen kautta seurakunta voisi tehdä innovatiivisemmin yhteistyötä ensimmäisen ja toisen luokan opetuksen kanssa.

4.2 Produktin taustatutkimus

Produktin taustatutkimus tehtiin Suoraman alakoulun ensimmäisen ja toisen luokan opettajille puolistrukturoidulla lomakehaastattelulla sähköpostitse ([Liite 1](#)) sekä Kangasalan seurakunnan Suoraman iltapäivätoiminnan lastenohjaajille ryhmähaastatteluna ([Liite 2](#)). Taustatutkimuksessa kartoitettiin koulun uskontokasvatusta sekä niitä tarpeita, miten kristillisen kasvatuksen ja uskontokasvatuksen yhteistyötä voisi kehittää.

Lastenohjaajien ryhmähaastelun kirjasin sanatarkasti paperille. Haastattelun jälkeen kirjoitin kaiken oleellisen tiedon muistiin opinnäytetyön tiedostooni. Lastenohjaajien ryhmähaastelun pohjalta kokoamani aineiston tarkastin lukemalla läpi useita kertoja. Selvensin itselleni oliko kirjoittamassani tekstissä asiavirheitä ja olinko jättänyt koamisvaiheessa jotain oleellista pois. Joitakin tietoja tarkastin lastenohjaajilta vielä sähköpostin välityksellä. Kävin aineiston läpi empiirisen tutkimuksen mukaisesti. Empiirisessä tutkimuksessa tieto järjestetään, tarkistetaan ja täydennetään tiedon tallennusta ja analyysiä varten. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 209–210.)

Käydessäni läpi ryhmähaastattelussa ilmeneviä tarpeita ja toiveita kehittää seurakunnan lapsityötä, etsin tekstistäni myös niitä merkintöjä, jotka ovat tunnusomaisia keskusteluanalyysissä. Ryhmähaastattelussa havainnoin ohjaajien sosiaalista vuorovaikutusta sekä yhtenevyyttä kehitystarpeista. Kirjoittamaani tekstiin olin laittanut sivumerkintöjä ohjaajien äänenpainosta, naurahduksista ja muusta nonverbaalisesta toiminnasta kuten ilmapiiristä ja tunnetasosta. Keskusteluanalyysissä huomio kohdentuu vuorovaikutustilanteeseen sekä ele- ja ilme -kieleen (Hirsjärvi & Hurme 2011, 158–159.)

Lastenohjaajien vastauksia analysoidessani pohdin opinnäytetyöntekijän etiikkaa. Opinnäytetyön aihe on erittäin lähellä oman työni kehittämistarpeita, joten koin eettisen pohdinnan tarpeelliseksi. Analyysissä tulokset eivät yleensä ole yksiselitteisiä, joten pyrin tulkitsemaan niitä tutkimusympäristöstä käsin. Halusin vastausten nousevan juuri Kangasalan lastenohjaajien tarpeista kehittää heidän työtään iltapäivätoiminnassa. Toisaalta olin jo kysymyksiä laatiessani miettinyt niiden eettisyyttä. Pyrin laatimaan kysymykset niin, etteivät ne olisi olleet johdattelevia. Kyselytutkimuksessa tutkijalla on tulkinnanvapaus, mutta tulkinnassa ei ole eettisesti oikeutettua esittää vain omaa työtä tukevia tutkimustuloksia (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 71.)

Ryhmähaastelusta kootun tiedon ja tutkimuksen pohjalta neljästä ohjaajasta kukaan ei ollut tietoinen koulun uskontokasvatuksessa käytetyistä kirjoista. Tästä syystä koulun uskontokasvatuksessa käytettävät aihealueet olivat lastenohjaajille tuntemattomia. Kahden lastenohjaajan oletamus oli, että koulussa käsitellään jotain kirkkovuoteen liittyvää.

Lastenohjaajille tehdyn tutkimuksen pohjalta kävi ilmi, että koulun uskontokasvatusta ja seurakunnan iltapäivätoiminnan kristillistä kasvatusta ja hartauksia olisi hyvä yhdistää

jollain tasolla. Erään ohjaajan kommentti osoittaa mielestäni hyvän esimerkin yhdistämismahdollisuuden tarpeellisuudesta:

”Tietäs ny ees jotain, mitä ne sielä käsittelee, mut ku ei o mitään tietoo.”

Toinen ohjaaja kommentoi tarvetta:

”Me tehdään opettajien kanssa samojen lasten parissa töitä, kuitenkin kouluilla käy pitämässä joku hartseja, ja se pitää palautteen itsellään eikä niistä kuule sen jälkeen.”

Mielestäni nämä kommentit osoittivat, että yhteistyötä koulun uskontokasvatuksen ja seurakunnan iltapäivätoiminnan kristillisen kasvatuksen välillä tulisi kehittää.

Lastenohjaajien toive oli saada jonkinlainen tietopaketti koulun uskontokasvatuksesta. Tämän toiveen takana oli se, että lapset voisivat hyötyä siitä, että samoja teemoja käy-täisiin läpi yhtäaikaaisesti seurakunnan ja koulun puolella. Samojen teemojen käsittely yhtäaikaisesti antaisi lapsille mahdollisuuden sisäistää asiat paremmin, laajemmin ja syvällisemmin. Lastenohjaajien mielestä samoihin teemoihin koulun kanssa voisi linkittää hartauksia, hengellistä musiikkia ja keskusteluhetkiä seurakunnan iltapäivätoiminnassa. Eräs ohjaaja kommentoi:

”Ehkä meillä on täällä iltiksessä enemmän aikaa keskustelulle ja pohdinnalle. Täällä iltiksessä toisille lapsille dialogi ohjaajien kanssa saattaa olla mutkattomampaa ja helpompaa kuin koulussa.”

Dialogisuudesta koulun kanssa lastenohjaajilla oli toive, että sitä kehitettäisiin. Tällä hetkellä lastenohjaajat kokivat, ettei heidän osaltaan koulun kanssa ollut dialogia. Lastenohjaajien näkemys oli, että seurakunnan työntekijöistä joku käy pitämässä koulussa hartauksia, mutta ei ollut tietoa minkälaisia. Seurakunnan työntekijä, joka käy koululla, voisi kertoa tietoja ja palautetta koulun puolelta lastenohjaajille. Seurakunnan työntekijät voisivat osallistua koulun uskontokasvatukseen muutenkin kuin vain aamuhartauksien kautta. Erilaiset yhteiset tapahtumat voisivat olla yksi hyvä yhteistyömuoto. Joitain tapahtumia seurakunta onkin Suoramalla jo järjestänyt esimerkiksi jouluna ja pääsiäisenä.

Ongelmana tällä hetkellä on, että samojen lasten kanssa työskentelevät aikuiset eivät ole kontaktissa toistensa kanssa. Tämä saattaa johtua siitä, että lastenohjaajilla ei ole ollut lupaa olla suorassa yhteydessä opettajiin, vaan asiat on hoidettu esimiehen välityksellä.

Toinen syy saattaa olla siinä, että opettajilla ei ole luultavasti aikaa kiinnittää huomiota lasten koulupäivän jälkeiseen toimintaan. Yksi lastenohjaaja pohti, olisiko tulevaisuudessa ehkä mahdollisuus vastavuoroiseen vierailuun seurakunnan iltapäivätoiminnan että koulun välillä. Erään lastenohjaajan ehdotuksena oli, että seurakunnan iltapäivätoiminnassa voisi lasten kanssa tehdä vaikka bibliodraaman, jonka voisi käydä esittämässä koululle.

Opettajien lomakehaastatteluiden vastausaineiston keräsin yhtenäiseksi tekstiksi kiteyttäen ne analysoitavaksi. Tiivistin ja tallensin sen opinnäytetyöni kansioon myöhempää tarkastelua varten. Tekstin kiteytyksessä ja tallennuksessa tarkkailin tutkimuksen reliabilisuutta ja validisuutta. Kvalitatiivisen tutkimuksen mukaisesti kirjasin ja selostin lomakehaastattelun selvästi, oikeudenmukaisesti ja perustellusti. Lomakehaastattelun pyrin kirjoittamaan kirjakielellä ja rakenteeltaan johdonmukaisesti. Kirjoitin tekstin rehellisesti ja objektiivisesti käyttäen suoraan opettajien vastauksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 216–218.)

Puolistrukturoidun lomakehaastattelun analysointi oli erittäin nopea ja helppo tarkasti mietittyjen kysymysten vuoksi. Saadut vastaukset olivat samassa linjassa. Vastauksien analysointivaiheessa niistä nousi teemoittelun mukaisesti selviä yhteneviä piirteitä useilta haastateltavilta. Puolistrukturoidussa lomakehaastattelussa teemat pohjautuvat tutkijan tulkintoihin. Haastateltavien vastauksista pyritään löytämään yhteneväisyyksiä ja luokittelemaan niitä samankaltaisuuden perusteella (Hirsjärvi & Hurme 2011, 169–173).

Vastauksista kävi ilmi, että ensimmäisen ja toisen luokan opettajat opettivat vain omille luokka-asteilleen uskontoa. Opettajien arvion mukaan heidän luokiltaan seurakunnan iltapäivätoimintaan osallistui yhteensä 49 lasta. Kaikilla opettajilla on käytössä vuonna 2014–2015 Aarre-sarjan materiaali, lisäksi he käyttävät opetusmateriaalina uskontokirjojen rinnakkaiskirjoja kuten Hyvä paimen, Tähti-sarja, Suuri kertomus, Lasten Raamattu, cd:t, virsiä ja lauluja. Kahtena edeltävänä vuonna opetusmateriaalina ovat olleet Suuri kertomus, Hyvä Paimen ja Tähti-uskontokirjat. Vastanneiden mukaan opettajilla ei ollut käytössä henkilökohtaista uskonnonopetussuunnitelmaa.

Kuudella kahdeksasta opettajasta tieto seurakunnan kristillisestä kasvatuksesta oli vähäinen. Kahdella opettajalla tieto oli kattavaa ja he saattoivat joissakin yhteyksissä käyttää iltapäivätoiminnan lasten tietoa linkkinä opetuksessaan.

Opettajien toiveena seurakunnan kristillisen kasvatuksen aihealueiksi olivat sosiaalisten taitojen käsitteleminen, toisten kunnioittaminen ja hyväksyminen. Lisäksi seurakunnan kristillisessä kasvatuksessa toivottiin huomioitavan kirkkovuosi ja juhlapyhät, Raamatun kertomusten elävöittäminen, Jumalan huolenpito, kristilliset tavat, kristillisen uskon siirtäminen lapsiin sekä spiritualiteetin vaaliminen.

Tutkimuksen mukaan kaksi opettajaa kahdeksasta näki tarpeelliseksi jossain määrin yhtenäistää koulun uskontokasvatusta ja seurakunnan kristillistä kasvatusta, koska ne voisivat tukea toisiaan, ja lapsilla olisi laajempi tarkastelukulma asioihin.

Uskontokasvatuksen näkökulmasta dialogisuus seurakunnan kanssa on opettajien vastausten pohjalta melko vähäistä. Dialogiksi seurakunnan ja koulun välillä opettajat mielsivät seurakunnan pitämät aamunavaukset. Muuta yhteistyötä on ollut seurakunnan järjestämä lähetysnäyttely, pääsiäishartaus sekä tutustuminen kotikirkkoon.

Kahdeksasta opettajasta kuusi oli tyytyväisiä koulun ja seurakunnan väliseen dialogiin ja yhteistyöhön, heillä ei myöskään ollut kehitysehdotuksia näiden asioiden tiimoilta. Kahden opettajan kehittämis- ja yhteistyöehdotuksen mukaan seurakunnan tulisi järjestää esimerkiksi nukketatteriesityksiä, näyttelyitä sekä Raamatunkertomusten kertomista eri menetelmillä. Seurakunnasta edellä mainitut asiat voisi tuoda koululle, mutta myös koululta oltaisiin kiinnostuneita tulemaan vierailulle seurakuntatalolle. Vastavaroisesti esimerkiksi koulun kuorot voisivat käydä esiintymässä seurakunnan tilaisuuksissa.

Opettajien kyselytutkimuksesta saatujen tulosten pohjalta näyttää siltä, että opettajien käsitys koululaisten iltapäivätoiminnan kristillisestä kasvatuksesta on vähäistä. Seurakunnan kristillinen kasvatus mielletään seurakunnan pitämiin aamuhartauksiin sekä seurakunnan järjestämiin teematilaisuuksiin. Näin ollen koulusta ei ole tarvetta dialogisuuteen varsinaisesti seurakunnan iltapäivätoiminnan kanssa.

4.3 Produktin toteutus

Alun perin opinnäytetyön tarkoituksena oli tehdä produktina koulun uskontokasvatuksen kanssa yhtenevä hartausohjelma seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan työntekijöille. Tutkimuksissa saatujen tulosten pohjalta produktin tarve kuitenkin muuttui. Opettajille tehdyssä tutkimuksessa kävi ilmi, että opettajat voivat toteuttaa uskonnonopetusta eri oppimateriaalin, menetelmien ja aikataulujen kautta. Tästä syystä aikataulultaan ja sisällöltään täysin yhtenevää hartausohjelmaa ja kristillistä kasvatusta seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnassa ei voida toteuttaa.

Lastenohjaajille toteutetussa ryhmähaastelussa kävi ilmi, että alkuperäiselle produkti-idealalle yhtenevästä hartausohjelmasta ei ollut tarvetta. Lastenohjaajilla on koulutus ja ammattitaito suunnitella työtään lapsilähtöisesti kirkkovuoden mukaan. Ryhmähaastattelututkimuksen tuloksena lastenohjaajien tarve oli saada lisätietoa koulun uskontokasvatuksesta. Tutkimuksen jälkeen kävin lastenohjaajien kanssa keskustelua siitä, mitä tietoa ja kuinka laajasti he sitä esitteeseen haluaisivat. Lastenohjaajien toive oli, että esitteessä olisi perustieto koulun uskontokasvatuksesta, jonka pohjalta he voisivat itse toteuttaa ja hankkia lisätietoa soveltaakseen sitä työssään kristillisessä kasvatuksessa. Heidän pyyntönsä oli myös, että esitteessä selvennettäisiin kristillisen kasvatuksen ja uskontokasvatuksen eroa sekä yhteistyömahdollisuuksia koulun ja seurakunnan iltapäivätoiminnan välillä.

Tutkimustulosten pohjalta kävin keskustelua myös ensimmäisen ja toisen luokan opettajien kanssa uskontokasvatuksen aihealueista, uskonnonopetuksen pedagogiikasta, uskonnonopetuksen etiikan sisällöistä, sekä opettajien näkemyksistä uskontokasvatuksen ja kristillisen kasvatuksen eroavuuksista. Tiedoilla tarkensin tutkimaani opinnäytetyön teoriapohjaa, jotta voisin kiteyttää produktiini oleellisen tiedon koulun uskontokasvatuksesta. Opinnäytetyön teoriapohjaan olen koonnut kiteytetyn tiedon uskontokasvatukseen ja kristilliseen kasvatukseen liittyvistä tekijöistä.

Avain koulun uskontokasvatukseen -esitteeseen etsin tietoa opetussuunnitelman perusteiden uskonnonopetuksesta 2004 sekä Opetushallituksen hyväksymän perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 22.12.2014 uskonnonopetuksesta, joka otetaan käyttöön 1.8.2016. Esitteeseen olen koonnut tietoa myös muun opinnäytetyöni teorian poh-

jalta sekä sivustoilta www.evl.fi, www.ekumenia.fi, www.oph.fi ja www.koulujakirkko.evl.fi. Koulun ensimmäisen ja toisen luokan opetuksessa käytettävänä oppikirjoina ovat Aarre 1 ja 2, Suuri kertomus 1 ja 2, Uusi suuri kertomus, Tähti 1 ja 2, Yhdessä 1 ja 2. Kokosin edellä mainituista oppikirjoista ja opettajien opetusmateriaaleista mielestäni oleellisen tiedon esitteeseeni. Esitettä tehdessäni pyrin huomioimaan opettajille tekemästäni lomakehaastattelusta sekä käydyistä keskusteluista saamani tiedot.

Esitteen tietopohja muodostuu koulun uskontokasvatukseen liittyvistä asiakirjoista kuten valtakunnallisesta uskonnonopetussuunnitelmasta. Lisäksi olen koonnut tietoa uskonnonopetuksessa käytettävästä opetusmateriaalista. Esitteen sisältö avaa koulun uskonnonopetuksen keskeisiä aihealueita, uskonnon tilaisuuksien järjestämistä, koulun ja seurakunnan yhteistyömahdollisuuksia sekä antaa ideoita miten yhteistyötä voisi kehittää.

Esitteen tekemisen aloitin perehtymällä teorian tietoon mediakasvatuksesta, viestinnästä ja julkaisun tekemisestä. Kootessani tietoa pohdin esitteen tavoitetta, viestiä, rakennetta, kohdeyleisöä, kiinnostavuutta ja vaikuttavuutta. Tavoitekysymyksiin palaaminen selkeytti osaltaan esitteen tekoprosessia. (Malmelin 2013, 24–26; Roivas & Karjalainen 2013, 171–172.) Tekstin tyyliksi valitsin tiedottavan asiatekstin, koska se on yksiselitteistä, neutraalia ja tyyllisesti toteavaa. Tekstin tarkoituksena on herättää lukioiden luottamus. (Roivas & Karjalainen 2013, 173.)

Ennen esitteen kokoamisprosessia perehdyin useiden esitteiden sisältöihin ja niiden tyyliin. Viestinnän ammattitaitoon sisältyy kriittinen lukutaito ja käsitys jokaisen tekstin merkityksestä viestinnällisesti. Esitteen kokoamiseen pyrin ottamaan mallia aikaisemmista vastaavista esitteistä ja noudattamaan niiden kaavaa sekä tekstilajin eli genren hahmoa ja periaatteita (Suhola, Turunen & Varis 2005, 62–63.) Kuvat olen pyrkinyt sijoittamaan esitteeseen niin, että niitä on johdonmukaista ja miellyttävä katsella. Taus-tavärinä esitteessä on sininen. Jokaisen sivun vasemmalla puolella kulkee sininen raita tehostekeinona. Sinisen värin esitteeseen olen valinnut, koska se on kirkollisessa taiteessa Neitsyt Marian väri ja täten se mielletään myös kasvatuksen väriksi.

Esitteeseen koottu kuvamateriaali on itse otettua tai ystäviltä saatua. Aamu- ja iltapäivätoiminnasta käytetystä kuvamateriaalista on haettu lasten vanhemmilta kirjallinen lupa ([Liite 3](#)). Opinnäytetyöni tutkimus- ja toteutusympäristö oli Kangasalan seurakunnan iltapäivätoiminta. Tämän vuoksi sovin lastenohjaajien kanssa, että he ottivat minulle tiettyjä lavastettuja kuvia lapsista. Osan kuvista kävin itse ottamassa iltapäiväkerhossa. Kerroin lapsille mihin tarkoitukseen kuvat tulevat ja että heidän vanhempansa ovat antaneet luvan työskentelylle. Lavastettuihin kuviin saivat osallistua kaikki vapaaehtoisesti. Muutaman kuvan esitteeseen on piirtänyt oma seitsemänvuotias poikani. Lasten osallistuminen esitteen tekoon tuntui heistä mukavalta. Kuvien tarkoituksena on tehostaa ja tukea tekstiä. Kuvien tarkoituksena on tukea esteettisesti ja visuaalisesti esitteen tekstiä. Kuva on oleellinen osa informaation sisältöä. Kuvien käyttö esitteessä on samalla tavoin merkityksiä välittävä viesti kuin tekstikin. Kuva välittää tietoa ja tunteita, sen avulla on mahdollista kertoa jotain uutta ja kiinnostavaa (Roivas & Karjalainen 2013, 175; Suhola ym. 2005, 152). Esite löytyy [liitteestä 4](#).

Luovutan opinnäytetyön ja sen produkti-osan Kangasalan seurakunnan lapsityölle 6.2.2015. Luovutuksen yhteydessä esittelen ja pidän koulutustilaisuuden opinnäytetyöni produkti-osaan liittyen.

4.4 Produktin palaute

Avain koulun uskontokasvatukseen -esitteen valmistuttua annoin sen luettavaksi Kangasalan seurakunnan Suoraman iltapäiväkerhoissa toimivalle neljälle lastenohjaajalle. Vertailun vuoksi esitteeseen perehtyivät myös Tampereen seurakuntayhtymän eteläisen alueen lastenohjaajat. Lastenohjaajat ovat koulutukseltaan lapsi- ja perhetyön perustutkinnon sekä lasten- ja leikinohjaajan tutkinnon suorittaneita. Työkokemusta heillä on yhdestä vuodesta 42 vuoteen. Arvioinnin lastenohjaajat antoivat vapaamuotoisesti suullisena minulle. Arvioinnin kirjasin sanatarkasti paperille. Arvioinnin kokosin yhteneväksi tekstiksi.

Esitteen arvioinnissa ei ollut eroja kahden seurakunnan välillä. Lastenohjaajien arviointi esitteestä oli lähes yhtenevää. Arvioinnissa ei myöskään näkynyt eroja työkokemuksen pohjalta.

Lastenohjaajien arvioinnin mukaan esitteeseen oli saatu koottua oleellinen perustieto uskontokasvatukseen liittyvistä asioista. Kristillisen kasvatuksen ja uskontokasvatuksen erot oli koottu johdonmukaisesti. Kehitysmahdollisuudet koulun ja seurakunnan välillä oli koottu hyvin juuri seurakunnan iltapäivätoiminnan näkökulmasta. Seitsemän kahdeksasta ohjaajasta oli sitä mieltä, että esitteen visuaalisuus oli miellyttävä ja tuki esitteen tekstiä. Eräs lastenohjaaja totesi:

”Tosi kiva kun oot laittanut paljon kuvia, ne jää paremmin mieleen ja niin mää muistan myös asian.”

”Noita kuviahan voi käyttää vaikka hartauksissa.”

Yhden lastenohjaajan mielestä visuaalisuutta olisi voinut parantaa asettamalla ne samankokoisiksi ja samaan linjaan. Yhden arvion mukaan esite avaa uusia näkökulmia hyödyntää koulun uskontokasvatusta omassa työssä. Lastenohjaajien mukaan esite olisi hyvä jakaa valtakunnallisesti aamu- ja iltapäivätoiminnassa työskenteleville. Ohjaajien keskustellessa iltapäivätoiminnassa olevien lasten vanhempien kanssa uskontoon liittyvistä asioista, esite olisi hyvä antaa myös heille luettavaksi, koska se sisältää kyseisistä asioista faktatietoa. Kolme lastenohjaajaa arvioi, että esite olisi hyvä jakaa myös kouluhin opettajille. Tämä siksi, että nykyään ollaan arkoja käsittelemään uskonnollisia asioita ja ei oikein tiedetä, mikä on lain puitteissa mahdollista.

5 ARVIOINTI, POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Uskonto ja kristitty ovat ajassamme sanoja, jotka herättävät yhteiskunnassamme voimakkaita tunteita ja keskustelua. Näiden sanojen kautta tunteet ja yhteiskunnallinen keskustelu liittyvät myös opinnäytetyöhöni. Olen viitannut työssäni Seija Majalan 2012 pro gradu -tutkielmaan aiheesta Ihastuttava – vihasuttava uskontokasvatus. Myös hänen tutkimuksessaan käy ilmi, että ihmisillä on tarve tunnepohjaisesti muuttaa koulun uskontokasvatusta. Uskontokasvatus ja kristillinen kasvatus eivät Suomessakaan ole itsentäänselvyys, eikä sanojen merkitystä varsinaisesti ymmärretä ja osata erottaa. Opinnäytetyöni prosessissa taustatutkimusten, haastatteluiden ja keskusteluiden kautta ymmärsin, että nämä käsitteet ovat vaikeasti ymmärrettäviä ja tunnepitoisia myös kasvatuksen ammattilaisille. Olen pyrkinyt opinnäytetyössäni sekä produktiossa objektiiviseen tulkintaan ja faktatietoon. Mielestäni olen tässä myös onnistunut.

Koulun uskontokasvatuksen viitekehyksessä teoriatietoa on olemassa laajasti. Opinnäytetyön teoriaosuutta tehdessäni oli haastavaa saada rajattua teoriasta tärkein tieto opinnäytetyön produktio -osan taustoittamiseksi. Koulun uskontokasvatus oli minulle aivan uusi maailma. Tämä maailma oli erittäin mielenkiintoinen ja mukaansa vievä. Teoriaa lukiessani avautui aina uusia ovia ja uusia asioita, joista en ollut tiennyt. Niitä oli mielenkiintoista lukea ja pohtia.

Koulun uskontokasvatus ei ole yksiselitteistä, vaan siihen liittyy erittäin paljon asioita, joita opettajan on työssään huomioitava. Näitä asioita ovat muun muassa valtakunnallisen perusopetuksen opetussuunnitelman uskonnonopetussuunnitelma, pedagogiset menetelmät ja taidot, lapsen kehitys, lasten uskonnolliset taustat, lasten aiemmin opittu tieto, tilanneherkkyys, ajankohtaisuus, lapsilähtöisyys sekä lapsen osallisuus. Aloittaessani opinnäytetyötä ajatukseni oli yhtenäistää koulun uskontokasvatus ja seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan kristillinen kasvatus yhtenäiseksi myös aikataulullisesti. Taustatutkimuksissa selvisi, että tämä ei ole mahdollista, koska opettajilla on oikeus toteuttaa uskontokasvatusta yksilöllisesti huomioiden edellä kuvaamani asiat.

Uskontokasvatuksessa osa tiedosta on pysyvää ja osa ajassa muuttuvaa. Opinnäytetyöni prosessi kesti yli vuoden, jonka aikana olen useaan kertaan tarkastanut opinnäytetyöni

teoriatietoa. Esimerkiksi yhteiskunnallinen keskustelu keväällä 2014 kristinuskon asemasta kouluissa velvoitti minut tarkastamaan kirjoittamaani teoriaa. Perusvaliokunnan mietinnössä 2/2014, 2-6 tarkennettiin, että myös jatkossa kouluissa saa pitää uskonnollisia päivänavauksia sekä huomioida uskonnolliset juhlapyhät (Perusvaliokunnan mietintö i.a.). Ajan hermoilla pysymiseen on vaikuttanut myös uuden 2016 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden ehdotuksen hyväksyminen Opetushallituksessa 22.12.2014. Produktin tiedon koonnin kannalta tämä on oleellinen tieto, koska halusin esitteen koulun uskontokasvatuksesta olevan myös tulevaisuudessa paikkansapitävä. Informaatiota olen esitteeseen koonnut vuoden 2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden sekä vuoden 2016 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden ehdotuksen perusteella. Verratessani vuoden 2004 ja 2016 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita uskonnonopetuksen sisältö ei ole kuitenkaan juuri muuttunut, vaan käsitteitä tarkennetaan.

Olen työssäni käsitellyt myös kristillisen kasvatuksen teoriaa. Se on pohja, joka jokaisen seurakunnan varhaiskasvatuksessa työskentelevän täytyy sisäistää osatakseen kehittää ja tehdä laajempialaisempaa sekä monipuolisempaa työtä yhteiskunnan ja muiden sektoreiden kanssa. Kristillisen kasvatuksen teorian taustoituksesta ymmärsin, kuinka tärkeä on tuntee seurakunnan varhaiskasvatuksen juuret ja ulottuvuudet, sillä ne vahvistavat ammatti-identiteettiä sekä tapaa tehdä työtä lasten kanssa. Mielestäni teoriatiedon sisäistämisen kautta varhaiskasvatuksessa työskentelevällä on valmiudet kehittää yhteistyötä seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan sekä koulun välillä dialogisemmaksi.

Seurakunnan varhaiskasvatuksenohjaajan ja sosionomin on tunnistettava yhteiskunnassa varhaiskasvatuksen alueella tapahtuvia kehitystarpeita. Tarve kehitykselle seurakunnassa nousee käytännön työstä. Vaikka itselläni oli alun perin selvä näkemys kehitysidealle, ei se taustatutkimusten analyysien jälkeen ollutkaan absoluuttinen vaan suuntaa antava. Opinnäytetyön prosessin kautta koin ammatillista kasvua myöntää erehdykseni ja jatkaa eteenpäin. Löytääkseni uuden näkökulman produktilleni pohdin sosionomin kompetensseja, mitkä edistivät työn etenemisessä.

Opinnäytetyötä ja sen produktio-osaa tehdessäni ehkä merkityksellisin asia oli ymmärtää se, että teemme tunnepitoisia johtopäätöksiä oman elämäkokemuksemme pohjalta niistä asioista, joista tiedämme vähän. Tästä syystä koin, että esitteeni Avain koulun

uskontokasvatukseen on merkityksellinen väylä faktatiedon lisäämiselle. Uuden tiedon kautta seurakunnan varhaiskasvatuksen aamu- ja iltapäiväohjaajien työntekijöillä on vahvuus kehittää omaa työtään ja sitä kautta myös lasten kasvua ja kehitystä.

Esitteen tieto ei yksistään riitä asioiden muuttamiseen, vaan sen käyttäjillä tulee olla mahdollisuus, kiinnostusta, aikaa, halua ja resursseja innovatiivisuuteen seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan kristillisen kasvatuksen ja koulun uskontokasvatuksen sekä yhteistyön kehittämiseksi jatkossa. Esitteen kehittämis ehdotukset vaativat varhaiskasvatukselta osaksi uudenlaista ajattelua ja työjärjestelyjä. Onko seurakunnalla voimavaroja muutokselle? Mikä tulevaisuuden kristillinen kasvatus seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnassa on?

Opettajille olisi hyvä tehdä näkyväksi seurakunnan iltapäivätoimintaa ja sen kristillistä kasvatusta. Oma kehittämis ehdotukseni on, että syys- ja kevätlukukauden alussa olisi hyvä tiedottaa ensimmäisen ja toisen luokan opettajille koululaisten iltapäivätoiminnan kristillisen kasvatuksen aihealueista. Mahdollisesti iltapäivätoiminnassa voisi lasten kanssa myös kehittää vaikkapa bibliodraamaa tai Raamatun nukketeatteria, jota voisi käydä kouluaikana esittämässä.

Omaa ammatillista kehittymistäni opinnäytetyön prosessin ja ehkä koko opiskeluni aikana kuvaa se, että opiskelun alkaessa atk-taitoni olivat lähes olemattomat. Nyt tiedän mistä ja miten tietoa voi etsiä tarvittaessa. Lisäksi produktin suunnittelu ja tekeminen vaati osaamista, joista minulla ei aiemmin ollut kokemusta.

Omassa ammattikunnassani kirkon varhaiskasvatuksen lastenohjaajana minusta oli mukava saada jakaa ajatuksia, kokemuksia ja tietoa Kangasalan seurakunnan Suoraman alueen lastenohjaajien ja Tampereen seurakuntayhtymän eteläisen alueen lastenohjaajien kanssa. Kiitos teille innostuneesta yhteistyöstä ja avusta opinnäytetyöni tiimoilta.

LÄHTEET

- Ahtiainen, Anita 2011. Maja. Pyhäkoulun ohjaajan peruskurssi. Helsinki: Lasten keskus.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto 2007. Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.
- Halme, Lasse 2010. Lapsen parhaaksi. Helsinki: Lasten Keskus.
- Hakkarainen, Kaarin & Pihkala Panu 2012. Seurakunta ja koulu. Yhteistyön käsikirja. Helsinki: LK- kirjat / Lasten Keskus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Holm, Nils G 2005. Kehityopsykologisia näkemyksiä uskonnon opetuksessa. Teoksessa Arto Kallioniemi, Juha Luodeslampi (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituhannella. Helsinki: Kirjapaja Oy, 147–151.
- Huotari, Voitto 1992. Elävä seurakunta. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Innanen, Tapani 2005. Opetussuunnitelmasta oppimiseen. Teoksessa Arto Kallioniemi & Juha Luodeslampi (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituhannella. Helsinki: Kirjapaja Oy, 183–209.
- Kallioniemi, Arto 2010. Kokonaisvaltaisesti oppiva lapsi. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) Jo iso, vielä pieni – Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: Lasten Keskus, 130–149.
- Kallioniemi, Arto 2004. Uskonnon pedagogiikka lapsityön taustalla. Teoksessa Leena Heinonen, Juha Luodeslampi & Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 49–61.

Kangasalan seurakunta. Kangasalan seurakunnan koululaisten iltapäiväkerhon tiedote 2014.

Kangasalan seurakunta. Kangasalan seurakunnan toimintasuunnitelma 2013.

Kangasalan seurakunta. Kangasalan seurakunnan toimintakertomus 2013. Viitattu 28.12.2014 http://kla.fi/files/3413/9720/8396/toimintakertomus2013_netti.pdf.

Lapset seurakuntalaisena. Kehittämisasiakirja 2013. Helsinki: Suomen ev.lut. kirkkohallituksen julkaisuja 2013:1.

Lapsi on osallinen 2008. Kirkon varhaiskasvatuksen kehitysryhmä. Kirkon kasvatus ja nuorisotyö. Orivesi: Kirkon kasvatus ja nuorisotyö/kirkkohallitus.

Lasten kristillinen kasvatus i.a. Viitattu 12.9.2014.

http://www.peda.net/veraja/jko/amm/e/a/u/seurakunnallisia_aineita/tehtavia_lapsi-ja_perhetyohon/xp/verkkokurssi.

Luodeslampi, Juha & Nevalainen, Sari 2005. Etiikka ja elämän kysymykset. Teoksessa Arto Kallioniemi, Juha Luodeslampi (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Helsinki: Kirjapaja Oy, 196–232, 303–315.

Luukkonen, Liisa 1997. Lapsen kehitys. Teoksessa Liisa Luukkonen (toim.) Nollasta neljääntoista. Käsikirja seurakuntien lapsi- ja varhaisnuorisotyöhön. Helsinki: LK-Kirjat / Lasten Keskus, 30–49.

Majala, Seija 2012. Ihastuttava – vihastuttava uskontokasvatus. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Pro gradu tutkielma. Viitattu 8.10.2014. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/38470/URN_NBN_fi_jyu-201209052323.pdf?sequence=4.

Malmelin, Karoliina 2013. Seurakuntien viestintäkirja. Helsinki: Kirjapaja.

Muhonen Mervi & Tirri Kirsi 2008. Mitä on kristillinen kasvatus? Teoksessa Arto Kallioniemi, Juha Luodeslampi (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Helsinki: Kirjapaja Oy, 65–82.

- Nietosjärvi, Satu 2006. Millainen uskontokasvattaja – sellainen uskontokasvatus. Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 8.10.2014.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/93366/gradu01006.pdf?sequence=1>.
- Nurmi, Suvielise 2010. Eettinen lapsi. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) Joiso, vielä pieni – Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: Lasten Keskus, 192–196.
- Opetushallitus. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004 i.a. Viitattu 16.1.2014.
http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus.
- Opetushallitus. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, luonnos 2014 i.a. Viitattu 16.1.2014.
http://www.oph.fi/download/146131_Luonnos_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteiksi_VALMIS_14_11_2012.pdf.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö i.a. Perusopetuksen tuntijako. Viitattu 18.3.2014.
http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2012/06/VN_tuntijako.html.
- Perusvaliokunnan mietintö i.a. Uskonnon ja omantunnon vapaus. Viitattu 18.3.2014.
<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip>.
- Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Kirjapaja.
- Riekkinen, Wille 2008. Kristillisen kasvatuksen lähtökohdista. Teoksessa Jouko Porkka (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus/ LK-kirjat, 83–95.
- Roivas, Marianne & Karjalainen, Anna - Liisa 2013. Sosiaali- ja terveystieteen viestintä. Helsinki: Edita.
- Schreiner, Peter 2006. Theologising with Children’ -Development in Germany. Teoksessa Scheiner, Peter; Pollard Gaynor & Sagberg Sturla (toim.) Religious Education and Christian Theologies. Münster: Christian Averbeck Schreiner 21–26.

Suhola, Aino; Turunen, Seppo & Varis, Markku 2005. Journalistisen kirjoittamisen perusteet. Jyväskylä: Oy Finn Lectura Ab.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Koulu ja kirkko i.a. Kirkko tukee koulun uskontokasvatusta. Viitattu 9.1.2015.

<http://koulujakirkko.evl.fi/26-kirkko-tukee-koulun-uskonnonopetusta>.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lapsi- ja nuorisotyön missio ja visio sekä strategia 2010. Jumala on. Elämä on nyt. Rakkaus liikuttaa. Viitattu 9.1.2015

http://www.evl-slk.fi/files/39/lapsi_ja_nuorisotyön_strategia04.pdf.

Suomen Kuntaliitto ja Kirkkohallitus 2002. Kunta ja seurakunta yhteistyössä yhteisön hyväksi. Viitattu 10.1.2015. shop.kunnat.net/product_details.php?p=159.

Suoraman alakoulu i.a. Viitattu 28.12.2014.

http://www.kangasala.fi/lapset_ja_nuoret/koulut/luokat_1-6/suorama/.

Taipale, Jyrki 2014. Suoraman koulun rehtori. Henkilökohtainen tiedonanto 2.4.2014. Kangasala.

Tirri, Kirsi & Kesola, Anneli 1998. Uskonto ala-asteen arjessa ja juhlassa. Helsinki: Lasten Keskus.

Vahvat juuret kantavat siivet 2005. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämistyöryhmä, kirkon kasvatus ja nuorisotyö. Tampere: Kirkkonlastenohjaajat Ry. www.kirkkonlastenohjaajat.fi.

Valta, Marjatta 1999. Oot sä mun kaa? – iltapäiväkerho oppimisympäristönä. Teoksessa Pirjo Lehtovaara-Limnell (toim.) Kuka on mun kaa? Helsinki: Lasten Keskus, 66–68.

Vanhatalo, Eeva 2012. Alakoulujen uskontokasvatus: Luokanopettajien identiteetti opetuksen ytimessä. Viitattu 8.10.2014.

<http://www.teologia.fi/artikkelit/uskonto-ilmiona/771-alakoulujen-uskontokasvatus-luokanopettajan-identiteetti-opetuksen-ytimessae>.

Vanne, Antti 2008. Kristillinen kasvatus koulussa. Teoksessa Jouko Porkka (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 131–139.

Vienola Vuokko 2011. Varhaisvuosien eettinen kasvatus. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä, PS-kustannus, 162–179.

LIITTEET

Liite 1: Kyselytutkimuslomake opettajille 18.8.2014

1. Mille luokka-asteille opetat uskontoa?
2. Arvioi kuinka moni oppilaistasi osallistuu seurakunnan iltapäivätoimintaan?
3. Mitä oppikirjaa käytät uskonnonopetuksessa vuonna 2014- 2015?
4. Käytätkö jotain muuta materiaalia uskonnonopetuksessa? Jos käytät, niin mitä?
5. Mitä uskontokirjoja tai materiaalia olet käyttänyt kahtena edeltävänä vuonna?
6. Oletko tehnyt luokalleesi henkilökohtaisen uskonnonopetussuunnitelman? Jos olet, niin voisitko laittaa sen liitteeksi tutkimuskaavakkeeseen?
7. Minkälaista tietoa sinulla on seurakunnan koululaisten iltapäivätoiminnan kristillisestä kasvatuksesta?
8. Miten edellä mainittu tieto on vaikuttanut uskonnon opetukseesi?
9. Mitä aiheita toivoisit seurakunnan kristillisessä kasvatuksessa käsiteltävän?
10. Onko mielestäsi tarpeellista yhtenäistää seurakunnan iltapäivätoiminnassa kristillistä kasvatusta ja koulun uskontokasvatusta? Jos on, niin mitä hyötyä luulet siitä olevan?
11. Arvioi miten dialogisuus koulun ja seurakunnan välillä toimii uskontokasvatuksen näkökulmasta?
12. Miten toivoisit dialogisuuden kehittyvän? Kehitysehdotuksia?
13. Minkälaista yhteistyötä toivoisit seurakunnan kanssa?

Liite 2: Ryhmäteemahaastattelun kysymykset Kangasalan seurakunnan Suoraman iltapäivätoiminnan lastenohjaajille 29.8.2014

1. Tiedätkö mitä kirjasarjaa ensimmäisen ja toisen luokan oppilaat käyttävät uskononopetuksessa, mitä aihealueita siinä käsitellään ja mikä on luokkien aikataulutus aihealueille?
2. Miten edellä mainittu tieto vaikuttaa kristilliseen kasvatukseen iltapäivätoiminnassa?
3. Onko mielestäsi tarpeellista yhtenäistää koulun uskontokasvatusta ja iltapäivätoiminnan kristillistä kasvatusta?
4. Mitä aihealueita toivoisit yhtenäistettävän?
5. Arvioi miten dialogisuus toteutuu seurakunnan ja koulun välillä kristillisen kasvatuksen näkökulmasta.
6. Miten toivoisit dialogisuuden kehittyvän? Ehdotuksia?
7. Minkälaista yhteistyötä toivoisit koulun kanssa kristillisen kasvatuksen ja uskontokasvatuksen näkökulmasta?
8. Mitä muuta aiheeseen liittyvää haluisit tuoda esille?

Liite 3: Vanhempien luvanpyyntö saada käyttää lasten kuvia esitteessä**ILTAPÄIVÄKERHOLAISTEN VANHEMMILLE 5.1.2014**

Hei olen Satu-Tuulia Halkosaari. Opiskelen varhaiskasvatuksen ohjaajaksi Järvenpään Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Teen opinnäytetyönäni Kangasalan seurakunnassa iltapäiväkerhojen ohjaajille esitettä koulun uskonto-kasvatuksesta. Esitteen elävöitän valokuvilla ja kädentöillä. Esite tulee seurakuntien iltapäiväkerhojen ohjaajien käyttöön työvälineenä ja se julkaistaan myös netissä opinnäytetyöni liitteenä.

Pyydän saada luvan käyttää Suoraman iltapäiväkerholaisten kerhossa otettuja valokuvia ja kädentöitä edellä mainitussa esitteessä.

Valokuvien ja kädentaitojen yhteydessä lapsenne nimeä ei julkaista.

Lapseni _____ kuva
ja kädentyöt

(lapsen nimi)

saa _____

ei saa _____

näkyä seurakuntien iltapäiväkerhojen ohjaajien esitteessä sekä opinnäytetyön liitteenä netissä.

(vanhemman allekirjoitus)

Palautetaan iltapäiväkerhon ohjaajalle 21.11.2014 mennessä

Liite 4: Produkti Esite

2015 PRODUKTI
Avain koulun uskonto